

TARİH ÖĞRETİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

A. Zeki Memioğlu*

Özet

Tarih yazmak yapmak kadar zordur. Bunu genç nesillere aktarmak da ayrı maharet ister. Hakikatlere bağlı, ayırmacılığa meydan vermeden tarih anlatımı bizlere çok şeyler kazandırır. Ancak tarih anlatımında atalarımızın ruhlarını incitmemek önceliklerimizden olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Genç nesiller, tarih anlatımı, eğitim.

Abstract

Recording history is as difficult as making it. Making the young generations know this requires a unique skill. A teaching of history depending on realities and not based on discrimination makes us gain many things. However, in teaching history we must not disturb the spirits of our fore fathers.

Key Words: Young generations, teaching of history, education.

I-Tarih

“Tarih” Arapça bir kelime olup “anılmaya değeri olan olayların hikâyesi” demektir. Bu kelimenin başlıca Batı dillerindeki karşılığı, Yunanca “istoriya” kelimesine dayanmakta olup, “araştırılmış haber” manasına gelir.¹

Hemen belirtmek gerekir ki, kelimenin bu manaları dar manalarıdır. Kelimenin bir de geniş manası var. Bu geniş manası ile tarih, “herhangi bir nesnenin geçmişini kucaklayan bir bütün” demektir. Sözelimi “otomobilin tarihi” dendiği zaman, otomobilin icadından bugüne kadar geçirdiği bütün safhalar anlaşılır. Fakat “tarih” dendiği zaman, hemen daima, dar manada tarih anlaşılır. Bu dar manası ile tarih, belli bir insan topluluğunu ele alır ve “topluluk ölçüsünde” tesir eden olayları konu edinir. “Topluluk ölçüsünde” diyoruz; çünkü, toplulukta görülen her olay tarihin konusunu teşkil etmez. Bilindiği üzere, bir topluluk içinde siyasi, iktisadi ve içtimai sayısız olaylar cereyan eder.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, KKEF., Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD., Erzurum.

¹ Mustafa Öztürk, *Tarih Felsefesi*, Elâzığ 1995, s.1; Şahin Uçar, “Tarih Yorumlamasının Önemi”, *Tarih Felsefesi Meseleleri*, İstanbul 1997, s. 15.

Tarih Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler

Bu pek çeşitli, sayısız olayları tarihci bir ayıklamaya tâbi tutarak, bunlardan, o topluluğun gidişine birinci derecede tesir edenlerini alır, öbürlerini atar. Dikkat edilmesi gereken ikinci mühim nokta da, söz konusu olan topluluğun teşkilatlı, yani, siyasi bir insan topluluğu olmasıdır. Siyasi topluluk ise, “devlet”ten başkası değildir. Bu demektir ki, devletlik vasfını yitirmiş bir topluluğu, tarih, fazlaca ele almaz. Çünkü, bir insan topluluğunun gelişmesi, ancak ve ancak, o topluluğun devletlik vasfı ile mümkündür.²

Bir bilgi dalı olan “tarih”in çeşitli tarifleri yapılmıştır. Bunlardan belli başlıları şöyle sıralanabilir:

Tarih, olayların ilmidir.

Tarih, neticeleri sebeplere bağlayan ilimdir.

Tarih, insanlığın şahsiyetinin oluşunu gösterir.

Tarih, insanlığın gerçek romanıdır.

Tarih, vesikalar vasıtasıyla, maziye tesis teşebbüsüdür.

Tarih, içimizde yaşayan canlı mazidir.

Tarih, insanları bir heykel, bir kitabe, bir anıt karşısında düşündürme sanatıdır.

Tarih, ibretler hazinesidir.

Tarih, insanlığın bütün tecrübesidir.

Tarih, milletlerin hafızasıdır.

Bu tariflerin her biri “tarih”in bir yanını gösterir. Ancak bize göre, tarih, bu tariflerden sonuncusu yani “tarih, milletlerin hafızasıdır” olmalıdır.³

II. Tarih öğrenmenin faydaları

Bugün hala tarihi, sadece geçmişteki olaylar dizisi gibi gören, zekâ ve enerji gerektiren ve sonucu getiren pek çok verimli saha varken, tarih yazmak ve öğrenmek için zaman harcanmasına akıl erdiremeyenler vardır. Halbuki tarih şuuru, din duygusu kadar eski olup, inanmış insanların ve cemiyetlerin

² Türükoğlu (Cevdet) Gökalp, “Türk Tarihi Yeni Baştan Yazılmalıdır”, *Milli Kültür*, 1/1, Ankara Ocak 1997, s. 18.

³ Gökalp, *Aynı makale*, s. 18.

manevi nitelikleri ve medeniyet seviyeleri ölçüsünde derinleşmektedir.⁴ Tarih, geçmiş devirlerde olup bitmiş hadiselerden ibaret değildir; bugünü anlamak ve geleceği düşünmek hususunda bizlere yardımcı olur.⁵ İusana doğru değerlendirme yapmayı öğreten tarih, onu çağdışı olmaktan kurtarır. Tarih insanlarda ahlâk şuurunu uyandırıp, manevî değerlerin gelişmesinde rol oynar. Aileden başlayıp millete doğru gelişen bir sevgi ve bağlılığın doğmasına imkân hazırlar. Böylece tarih, bir ferdin ait olduğu milletin, üstünde yaşadığı vatan topraklarının geçmişini öğrenme ve araştırma arzusunu ortaya çıkarır. Tarih, diğer ilimlerdeki gelişmeleri takip bakımından da faydalıdır. Ayrıca insana dünya görüşü ve uluslar arası anlayış bakımından katkı sağlar. Muhakeme, eleştiri ve düşünme becerileri tarih sayesinde gelişir. Geçmişten miras kalan meseleler, geçmişle günümüz arasında bağ kurularak çözülebilir. Milletlerin varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri tarihi bilgileri ile doğru orantılıdır.

III.Tarih öğretimi

Kâinatın kuruluşu ve insanoğlunun dünya ile tanışıklığından başlayan tarih yapımı ve yazımı, onu bugünlere taşımada önemli bir rehber oldu. Tarih yazmak yapmaktan çok güç olmasına rağmen, bu zorluklar içerisinde onu genç nesillere aktarmak da o derece meşakkatli bir uğraştır. Milletimiz ve tarihimiz konusunda ve medenî hayatımızın dünü hakkında bilgi elde etmek için müracaat edilen tarihi kaynakların büyük bir bölümünün Türk diliyle yazılmamış olması bizleri dışarıya muhtaç kıldı. Muhtaç olma durumu Orta Asya tarihimizle başladı. Bu konuya ünlü tarihçi Barthold, şöyle değinir: “Bilindiği gibi bir kavmin tarihini anlamak, medenî hayatını öğrenmek için ilk önce o kavmin kendi dilini bilmek gerekir. Halbuki, Türk Tarihini öğrenebilmek için en lüzumlu olan ilk kaynakların çoğunluğu Türkçe olmayarak diğer dillerle yazılmıştır. Bundan dolayı Türk Tarihini öğreten bir mütehassis, Rus veya Batı Avrupa kavimlerinden birisinin tarih

⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usül*, İstanbul 2001, s. 4; Mahmut Rışvanoğlu; *Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm*, İstanbul 1978, s. 11.

⁵ Uçar, *Aynı eser*, s. 15.

mütehassıslarından tamamen ayrı bir vaziyette bulunuyor. Çünkü, Türklerin göçebelik hayatı yaşadıkları zamanki tarihlerini de çoğunlukla medenî komşularının hikâyelerinden öğrenebilmek mecburiyetinde kalıyoruz.”⁶

Barthold’un bu görüşlerine ilâveten; “bütün Türk devletleri içinde, ancak Osmanlı Devleti tarihini Türkçe yazılan kaynaklardan öğrenebildik” demek durumundayız.

Ülkemiz Tanzimat döneminden beri Batılılaşma gayreti içindeydi. O zamandan bu tarafa Batı ile temasımız Batı’nın son aldığı şekil ile alâkalı oldu. Batı’nın şimdiki medeniyetini dıştan görüldüğü gibi almaya çalışmamız, bize çok pahalıya mal oldu. Böylece Batı değerlerini üstün gören ve kendi değerlerini aşağılayan bir hâlet-i ruhiye içerisine girdik. Bu arada tarihî ve sosyal gelişmeyi gözden kaçıran bir kısım Avrupa bilim adamlarının bazı yanlış “sınıflandırmalar” yapıp; kendi kültürlerini yüksek ve üstün, diğerlerini ilkel saymaları bizi etkiledi.⁷ Ardından tarih dersinden soğumuş, milleti ve geçmişi ile barışık olmayan genç bir nesil ile karşılaştık. Tarih öğretimimiz iyice zorlaştı. Burada, tarihî olayların neden ve niçinini araştırmadan onları edebî ve destanî bir üslup içinde sıralamamızın da büyük payı vardı. Yaklaşık iki yüz yıldır ilkokul programlarının bir parçası olan tarih; uzun yıllar, önemli isimlerin, tarihlerin, yerlerin, savaşların ve diğer olguların ezberlenmesini gerektiren bir ders olarak görüldü. Bu vaziyet öğrencilerin tarih derslerini sıkıcı ve gereksiz bulmalarına sebep oldu. Oysa tarih geçmişteki olayları inceleyerek bugüne ve geleceğe ışık tutan çok önemli bir disiplindir.⁸

Bütün bu hakikatleri dikkate alarak tarih öğretiminde temel hedefleri belirlememizde büyük fayda vardır. Bu temel hedefler; öz değerlerimizden ve benliğimizden kopmadan, hayatın ve çağın gerek ve gerçeklerine uygun dış

⁶ V.V. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Ankara 1975, s. 3.

⁷ Turan Güven, “Orta Öğretimde Biyoloji Eğitimi ve Çağdaşlık Üzerine Düşünceler”, *Türk Yurdu*, 15/92 Ankara Nisan 1995, s. 26; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1999, s. 17.

⁸ Münire Erden, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, İstanbul, s. 36.

unsurları da alarak, kendi potamızda eritememiz ve genç nesillere öylece intikal ettirmemiz şeklinde düşünölmelidir.⁹

Tarihî mirasın çok önemli bir bölümü olan arşivler, kütüphaneler, maddî ve manevî kültür varlıkları, günümüz şartlarına göre, sistemli ve kullanışlı hale getirilmeli; bilhassa Anadolu’da bulunan “Türk tarihi mirasına” öncelik verilip, sahip çıkılmalıdır.

IV.Tarih öğretiminin amaçları

Eğitimin klasik anlamda temel amacı, bilimin öлке ve toplumların gelişmesine katkıda bulunacak şekilde okul programlarında yer almasını sağlamaktır. İşte bu sebeple ölkemizde tarih ders programları, bilimsel geleneğe uygun olarak, tarihin topluma ve ferde pratikte faydalar sağlaması düşüncesine göre geliştirilmeye çalışılıyor.

Tarihin kendine has öğretim amaçları vardır. Bu amaçları bilim olarak tarih öğretiminin genel amacı, bir de o ölkenin şartları çerçevesinde tespit edilen özel amaçlar olarak tasnif edebiliriz.

Tarih öğretiminin genel amaçları şunlardır:

1-Öğrencinin geçmişe ilgisini çekmek.

2-Öğrencilerin diğer ölkeleri, kültürleri benimsemesine ve anlamasına katkıda bulunmak.

3-Geçmiş ışığında günümüzü anlamak.

4-Müfredatın diğer alanlarını zenginleştirmek.

5-Disiplinli çalışmayla hayata hazırlamak.

6-Öğrencilerin kimlik duygusunun gelişmesine katkıda bulunmak.¹⁰

Öлке şartları çerçevesinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tespit edilen tarih öğretiminin özel amaçları ise şunlardır:

⁹ Tarihi, terminolojik tanımı dışında, “geçmişteki olayları, yer zaman ve failleri göstererek, kaynaklara dayalı olarak, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bir bilim dalıdır.” şeklinde tarif ettiğimizde şu anahtar kavramlar karşımıza çıkar: 1-Geçmiş, 2-Yer, zaman ve failer, 3-Kaynak, 4- Sebep-sonuç. Tarih öğretiminde maksimum verimin alınmasında bunların yerine getirilmesinde azamî dikkat edilmelidir (Nuri Köstüklü, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*. Konya 1999, s. 14).

¹⁰ Köstüklü, *Aynı eser*, s. 18.

Tarih Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler

1-Tarih boyunca kurulmuş büyük medeniyetlere, insanlığa hizmet etmiş milletlere ve devlet adamlarına genel bir tarihî ölçüde yer vererek, Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki şerefli geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri, dünya kültür ve medeniyetinin gelişmesindeki büyük payını öğretip kavratmak, onların millî duygularını daha bilinçli ve köklü kılmak

2-Türk milletinin zekâ ve kabiliyetini, ilim ve sanat severliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimsetmek ve bu üstün özelliklerin davranış haline gelmesini sağlamak.

3-Tarihte büyük medeniyetler kurmuş, köklü bir geçmişe sahip büyük bir milletin evlâdı olduklarının sorumluluğunu duyurmak, gelecek için güven vererek Türk milletine, dünya milletleri içinde lâyük olduğu yeri sağlamak ve Atatürk'ün direktifleri uyarınca yolunda durmadan çalışmaları sürekli çaba göstermeleri ve bu uğurda her fedakârlığı göze alabilmeleri gerektiği bilincini vermek.

4-Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasî olayların sebepleri ve sonuçları üzerinde günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneğini geliştirmek.

5-Atatürk'ün "Yurtta sulh cihanda sulh" ilkesinin ve devletimizin bağımsızlığının ancak yurt ve millet bütünlüğümüzün bozulmasına fırsat vermeden ve güçlü olmakla devam ettirilebileceği gerçeğini kavratmak.

6-Tarihî olaylara yön veren kişilerin, yerinde ve zamanında gösterdikleri uzak görüşlülük veya uzağı göremeyişleri, bilinçsiz davranışları sebebiyle olayların ve tarihin akışını nasıl etkilediklerini göstermek.

7-Toplumu yönlendiren Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece millî değil, evrensel yönlerini de kavratmak ve takdir ettirmek, milletimize düşen insanlık görevleri bulunduğunu belirtmek ve onlarda insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme duygusunu uyandırmak.

8-Millî bağımsızlığımızın ve demokrasinin değerini kavratmak, yurt ve millet bütünlüğümüzü koruma, millî çıkarlarımızı ve demokrasiyi üstün tutma bilinci ve davranışını kazandırmak.

9-Geçmişle içinde bulunduğumuz zaman arasında bağlantı kurdurup, gün geçtikçe daha da çoğalarak karmaşık hale gelen memleket ve dünya sorunlarını iyi değerlendiren, sorunlar yaratmak yerine, sağduyu ile hareket ederek onlara çözüm getirebilen, millî, manevî ve maddî değerlerimize yürekten bağlı bir kişilik kazandırmaktır.¹¹

Sonuç

Tarih, XIX. yüzyılda bilimsel anlamda kabul görmeğe başladı. Önceden belirtildiği gibi yaklaşık 200 seneden beri ilkokul programlarında yerini alıp uzun seneler, önemli isimlerin, tarihlerin, yerlerin, savaşların ve diğer olguların ezberlenmesini gerektiren bir ders olarak görüldü. Bu durum öğrencilerin tarih derslerini sıkıcı ve gereksiz bulmalarına sebep oldu. Böylece günümüz bilgi toplumunun ihtiyaç duyduğu kapsamlı düşünme kabiliyetine sahip olma, özel kabiliyetleri geliştirme, çok yönlü değişme ve hıza ayak uydurabilme, doğru ve etkili düşünebilme, öğrenmeyi öğrenme, öğrenmeleri gözlem ve akla dayandırarak sorgulama gibi özelliklere sahip öğrenciler tarih derslerinde yerlerini alamadılar.

O halde severek, isteyerek bir tarih anlatmak ve öğretmek için neler yapmalı? Böyle bir sorunun tek cevabı bulunmamakla birlikte, derslere; “tarih boyunca Türk olmak zor olmuştur” hakikati ile başlamak en isabetli yol olacaktır kanaatindeyiz. Bu hakikati açıkladıktan sonra tarih öğretiminde yapacaklarımızı şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Geçmişteki olaylarla günümüzdekiler arasında ilişki kurmak.
- 2- Olaylarda sebep-sonuç ilişkilerini bulmayı öğrencilere bırakmak.
- 3- Öğrencilerden, tarihteki olaylardan sonuç çıkarmalarını istemek.
- 4- Tarihî olaylarla ilgili hikâyelere yer vermek.
- 5- Öğrencilerden yakın çevreleriyle ilgili küçük tarihi konuları derleme ve araştırmalarını istemek.

¹¹ Köstüklü, *Aynı eser*, s. 19-20.